

สิทธิของพระภิกษุในทรัพย์สิน มรดก และภาษีอากร
: การวิเคราะห์เชิงนิติศาสตร์เปรียบเทียบไทย เนปาล และศรีลังกา*
LEGAL RIGHTS OF BUDDHIST MONKS IN PROPERTY, INHERITANCE,
AND TAXATION: A DOCTRINAL AND COMPARATIVE LEGAL STUDY
OF THAILAND, NEPAL, AND SRI LANKA

พระเมธีวัชรประชาทร (ประยูร นนทิโย), จักกฤษ กระจ่างวงศ์พระจันทร์
Phramethiwatcharaprachathon (Prayoon Nantiyo), Jakkit Krataiwongphachand
นักวิชาการอิสระ
Independent Scholar
Corresponding Author E-mail: jakkitk@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาสถานะและสิทธิของพระภิกษุในประเทศไทยในเรื่องการถือครองทรัพย์สิน การได้รับมรดก และการภาษีอากร ภายใต้กรอบกฎหมายฆราวาส อันสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างข้อบังคับทางกฎหมายของรัฐกับหลักพระธรรมวินัยทางพระพุทธศาสนา โดยวิเคราะห์บทบัญญัติของกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622-1624 ได้วางหลักจำกัดสิทธิของพระภิกษุในการรับมรดก และระบุให้ทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างสมณเพศตกเป็นของวัดโดยอัตโนมัติ มาตรา 42 (17) แห่งประมวลรัษฎากร พระราชบัญญัติภาษีการรับมรดก พ.ศ. 2558 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่สำคัญ จากนั้นนำมาเปรียบเทียบกับกฎหมายของประเทศเนปาลซึ่งมีระบบ Guthi ที่มีรากฐานจากจารีต และศรีลังกาซึ่งใช้ระบบทรัสต์ ภายใต้ Buddhist Temporalities Ordinance แม้กฎหมายไทยมีความพยายามในการรักษาหลักพระวินัยของพระภิกษุผ่านการจำกัดสิทธิทางทรัพย์สิน แต่ยังมีข้อจำกัดด้านการตีความ เช่น ความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับสถานะของวัดในฐานะผู้รับทรัพย์สิน และการจัดการทรัพย์สินในยุคดิจิทัล ขณะที่ศรีลังกามีกลไกควบคุมภายใต้กฎหมายเฉพาะ และเนปาลใช้กลไกจารีตผ่าน Guthi ซึ่งมีความยืดหยุ่นมากกว่า ข้อเสนอเชิงนโยบายของบทความนี้ คือ การปรับถ้อยคำกฎหมายให้ทันสมัย การจัดทำแนวปฏิบัติร่วมระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ การใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างความโปร่งใส และการส่งเสริมการทำพินัยกรรมเชิงศาสนา

คำสำคัญ: พระภิกษุ; มรดก; ภาษีอากร

Abstract

This article examined the legal status and rights of Buddhist monks in Thailand concerning property ownership, inheritance, and taxation under secular law. It explored the relationship between state legislation and Buddhist monastic discipline. The study analyzed relevant Thai laws, including Sections 1622–1624 of the Civil and Commercial Code, Section 42(17) of the Revenue Code, the Inheritance Tax Act B.E. 2558 (2015), and notable Supreme Court decisions. The article compared these with Nepal’s customary Guthi trust system and Sri Lanka’s trustee-based model under the Buddhist Temporalities Ordinance. Findings revealed that although Thai law attempts to align with Buddhist monastic discipline by limiting monks’ rights in property and inheritance, interpretative ambiguities remain particularly regarding the legal status of monasteries as beneficiaries and the management of digital assets. In contrast, Sri Lanka employs formal trustee oversight under religious property law, while Nepal relies on flexible customary mechanisms, The Guthi. Policy recommendations included revising statutory language, developing joint administrative protocols between state and monastic institutions, applying digital transparency tools, and promoting religious testamentary practices.

Keywords: Buddhist Monks; Inheritance; Taxation

บทนำ

ในสังคมไทยที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ พระภิกษุสงฆ์ไม่เพียงมีบทบาททางจิตวิญญาณและจริยธรรม หากแต่ยังเป็นสถาบันทางสังคมที่ประชาชนให้ความเคารพสูงสุด พระสงฆ์จึงไม่ใช่เพียงบุคคลในทางศาสนา แต่ยังเป็นนิติบุคคลพิเศษที่กฎหมายให้ความรับรองในบางสิทธิ และจำกัดในบางสถานะ โดยเฉพาะในเรื่องการถือครองทรัพย์สิน การรับมรดก และภาษีอากร

หลักพระธรรมวินัยได้กำหนดให้พระภิกษุไม่พึงมีความยึดติดในทรัพย์สินหรือวัตถุ (นิสัสคคิยาจิตตีย์) และควรดำรงชีวิตอย่างมกน้อย (วิ.มหา. (ไทย) 2/459-662/1-185) ขณะที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622-1624 ได้วางหลักจำกัดสิทธิของพระภิกษุในการรับมรดก และระบุให้ทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างสมณเพศตกเป็นของวัดโดยอัตโนมัติ (สำนักงานกิจการยุติธรรม, 2563)

แม้เจตนารมณ์ของกฎหมายจะสอดคล้องกับหลักวินัย แต่ในทางปฏิบัติยังเกิดความไม่ชัดเจนในการตีความ และขาดแนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม เช่น กรณีพระรับเงินบริจาคผ่านบัญชีส่วนตัว หรือรายได้จากแพลตฟอร์มออนไลน์ ทำให้เกิดข้อโต้แย้งว่า ทรัพย์สินเหล่านี้ควรตกเป็นของวัด หรือจัดเป็นทรัพย์สินส่วนตัวของพระ (กรมสรรพากร, 2509)

ในขณะเดียวกัน ประเทศพุทธศาสนาอื่น เช่น เนปาล และศรีลังกามีแนวทางที่แตกต่างอย่างน่าสนใจ โดยเนปาลใช้ระบบ Guthi ซึ่งเป็นกลไกจารีตคล้ายทรัพย์สินในการจัดการทรัพย์สินศาสนา (Gellner & LeVine, 2007) ส่วนศรีลังกาใช้ระบบกฎหมายอย่างชัดเจนผ่าน Buddhist Temporalities Ordinance ซึ่งให้รัฐแต่งตั้ง trustee ดูแลทรัพย์สินวัดอย่างเป็นระบบ (Ralapanawa, 2017)

บทความนี้จึงมีความสำคัญในการวิเคราะห์ว่า กฎหมายไทยควรเดินตามแนวทางใดจึงจะสมดุลระหว่าง หลักนิติธรรม และหลักพระธรรมวินัย และควรมีการปรับปรุงกลไกใดเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทสังคมยุคใหม่ที่ซับซ้อนมากขึ้น

กรอบแนวคิดทางทฤษฎีและเหตุผลทางนิติศาสตร์

1. ทฤษฎีสถิติในทรัพย์สิน (Theory of Property Rights) ตามแนวคิดของ Locke (1690) สิทธิในทรัพย์สินถือเป็นสิทธิตามธรรมชาติ ที่เกิดจากแรงงานของบุคคล ซึ่งต่อมาได้รับการรับรองในระบบกฎหมายรัฐสมัยใหม่ โดยเฉพาะในระบบกฎหมายแพ่ง ในบริบทพระภิกษุ สิทธิในถูกจำกัดด้วยเหตุผลทางศาสนา จึงเกิดคำถามว่า พระยังเป็นเจ้าของทรัพย์สินได้หรือไม่ ในทางกฎหมาย คำตอบ คือ ได้ เว้นแต่กฎหมายจะจำกัดโดยชัดแจ้ง ซึ่งในที่นี้คือ มาตรา 1622-1624 แห่ง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บุคคลย่อมมีความสามารถในการมีสิทธิและหน้าที่ในทรัพย์สิน (Legal Capacity) ไม่เว้นแม้แต่พระภิกษุซึ่งแม้จะละวางจากวิถีชีวิตฆราวาส แต่ในทางกฎหมายยังถือเป็นบุคคลธรรมดาที่มีสิทธิถือครองทรัพย์สินตามกฎหมาย อย่างไรก็ตาม พระภิกษุถูกกฎหมายแพ่งจำกัดสิทธิในบางสถานการณ์ เช่น มาตรา 1622 ที่ห้ามเป็นทายาทโดยธรรม การตีความเหล่านี้ต้องทำความเข้าใจว่า พระยังมีสถานะทางกฎหมายเหมือนบุคคลทั่วไป เว้นแต่รัฐบัญญัติจะจำกัดไว้โดยชอบ และต้องเป็นการจำกัดที่มีเหตุผลตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 26 และ 27 (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ว่าด้วย สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย, 2560)

2. ทฤษฎีวิวินัยสงฆ์ (Vinaya and Legal Limits) พระธรรมวินัยตามจีวรวรรค (นิสสัคคียปาจิตตีย์) บัญญัติห้ามพระภิกษุรับ ใช้ หรือครอบครองเงิน ทอง หรือทรัพย์สินที่เกินความจำเป็น เพื่อรักษาความมกัน้อยและสันโดษ (วิ.มหา. (ไทย) 2/459-662/1-185) อันเป็นแนวปฏิบัติที่มุ่งส่งเสริมการไม่ยึดติดในโลกธรรม อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติพระภิกษุยังคงมีความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีพ จึงเกิดแนวทางที่ยืดหยุ่น เช่น การมอบหมายให้

ไวยาวัจกรเป็นผู้ดูแลทรัพย์สินแทน ทั้งนี้ เมื่อกฎหมายต้องเข้าแทรกในบริบทนี้ จึงต้องคำนึงถึงหลัก การสร้างสมดุลระหว่างหลักวินัยสงฆ์กับสิทธิตามกฎหมาย ซึ่งถือเป็นนิติธรรมทางศีลธรรม (Moral Legality)

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 ได้บัญญัติให้ทรัพย์สินที่พระภิกษุได้รับในระหว่างสมณเพศตกเป็นของวัดเมื่อถึงแก่ความตาย ซึ่งสะท้อนความพยายามของกฎหมายในการสอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย อย่างไรก็ตาม ปรากฏข้อท้าทายใหม่จากบริบทปัจจุบัน เช่น รายได้ที่พระภิกษุได้รับผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์หรือการบริจาคผ่าน QR Code ซึ่งยังไม่มีแนวทางที่ชัดเจนในการตีความว่าเข้าข่ายทรัพย์สินในระหว่างสมณเพศหรือไม่ จึงเป็นประเด็นที่ควรได้รับการพิจารณาในเชิงนิตินโยบายและการตีความกฎหมายอย่างยืดหยุ่นแต่ยังคงหลักพระธรรมวินัย

3. แนวคิดกฎหมายภาษีอากรและความเป็นธรรมทางภาษี ระบบภาษีของรัฐสมัยใหม่มีแนวโน้มยกเว้นภาษีให้กิจกรรมเพื่อศาสนาและสาธารณกุศล เช่น มาตรา 42(17) แห่งประมวลรัษฎากร (พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 10), 2496; พระราชบัญญัติภาษีการรับมรดก พ.ศ. 2558, 2558)

อย่างไรก็ตาม การยกเว้นเหล่านี้ควรมีขอบเขตที่ชัดเจน เพราะหากไม่มีการกำกับ อาจนำไปสู่การใช้สถานะพระเพื่อหลีกเลี่ยงภาษี ซึ่งขัดกับหลัก tax equity ที่มุ่งให้ทุกคนมีภาระตามฐานะอย่างเป็นธรรม

4. แนวคำพิพากษาศาลฎีกา การตีความมาตรา 1622-1624 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เกี่ยวกับทรัพย์สินและมรดกของพระภิกษุในทางปฏิบัติ ต้องอาศัยแนววินิจฉัยของศาลฎีกาเป็นเครื่องยืนยันแนวทาง โดยเฉพาะในประเด็นว่า พระมีสิทธิใดในทรัพย์สินที่ได้มาในสมณเพศ วัดมีสถานะเป็นทายาทหรือไม่ และพินัยกรรมที่พระภิกษุทำมีผลเพียงใด

4.1 คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2370/2529 (ศาลฎีกา, 2529)

วินิจฉัยว่า พินัยกรรมของพระภิกษุที่มรณภาพตกเป็นโมฆะสำหรับทรัพย์สินที่ได้มาในสมณเพศ ศาลถือว่า ทรัพย์สินศาสนา อยู่เหนือเจตนาส่วนบุคคล

พระภิกษุรูปหนึ่งได้รับทรัพย์สินระหว่างสมณเพศ (เงินและที่ดิน) และได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้แก่บุคคลภายนอก แต่หลังจากพระมรณภาพ วัดซึ่งเป็นภูมิลำเนาได้ร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของวัด ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างสมณเพศต้องตกเป็นของวัดตามมาตรา 1623 แม้พระจะทำพินัยกรรมไว้ก็ ไม่มีผลในส่วนของทรัพย์สินที่อยู่ภายใต้บังคับมาตรา 1623 ศาลให้ความสำคัญต่อบทบัญญัติพิเศษเหนือความประสงค์ของเจ้าของทรัพย์สิน (แม้โดยพินัยกรรม) ซึ่งสะท้อนหลักว่า ทรัพย์สินที่เกิดขึ้นในสถานะทางศาสนา ต้องกลับคืนสู่ศาสนา แนวทางนี้คล้ายกับหลักศาสนสมบัติในกฎหมายศรีลังกา

4.2 คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5587/2543 (ศาลฎีกา, 2543)

พระภิกษุได้รับบ้านและที่ดินจากฆราวาสผู้เลื่อมใสโดยการยกให้ (ไม่ใช่มรดก) ขณะยังเป็นพระ ศาลเห็นว่าพระสามารถถือครองทรัพย์สินนั้นได้ตามกฎหมาย แม้จะยังอยู่ในสมณเพศ เพราะไม่ใช่มรดกและไม่ต้องสีก่อน คดีนี้ตอกย้ำว่า มาตรา 1622 ใช้เฉพาะกรณีมรดกตามกฎหมาย (ทายาทโดยธรรม) เท่านั้น หากเป็นการให้โดยเสนหา หรือพินัยกรรมย่อมรับได้ การวินิจฉัยนี้ทำให้เห็นเส้นแบ่งระหว่างสิทธิของพระในทางกฎหมายกับข้อจำกัดทางวินัยที่กฎหมายไม่ห้าม แต่สังคมอาจมีข้อครหา

4.3 คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1316/2544 (ศาลฎีกา, 2544)

วินิจฉัยว่า ทรัพย์สินที่พระได้รับก่อนอุปสมบท ถือเป็นทรัพย์สินส่วนตัวและตกทอดได้ตามกฎหมาย ชี้ให้เห็นว่าศาลใช้แนวคิดความตามเจตนาในการได้ทรัพย์สินและลำดับเวลา

สรุปเชิงวิเคราะห์ คำพิพากษา ทั้ง 3 คดีนี้สะท้อนหลักการสำคัญ 3 ประการ 1. สถานะของพระในกฎหมายแพ่ง มีข้อจำกัดเฉพาะกรณี แต่ยังคงสิทธิตามกฎหมายทั่วไป หากไม่ขัดเจตนารมณ์ทางศาสนา 2. เวลาที่ได้ทรัพย์สิน เป็นตัวแยกว่าทรัพย์สินจะตกแก่วัดหรือแก่ทายาท 3. รูปแบบการได้ทรัพย์สิน (มรดก, ให้, พินัยกรรม) มีผลต่อการตีความสิทธิของพระ

5. แนวคิด Public Trust Doctrine และองค์กรศาสนา ในกฎหมายต่างประเทศ เช่น ศรีลังกา มีแนวคิดที่ทรัพย์สินของพระมิใช่ของปัจเจก แต่เป็นของศาสนจักรโดยรวม จึงตั้งระบบ trustee ให้รัฐเป็นผู้ดูแลแทนสงฆ์ เช่นเดียวกับทรัพย์สินสาธารณะในระบบ Common Law หากไทยต้องการสร้างความโปร่งใส อาจประยุกต์แนวคิดนี้ผ่าน พ.ร.บ. คณะสงฆ์ หรือระเบียบของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

สรุปเชิงทฤษฎี พระภิกษุมีสิทธิในทรัพย์สินตามกฎหมายแพ่ง แต่ถูกจำกัดด้วยบทบัญญัติเฉพาะ ซึ่งควรตีความให้เคารพทั้งหลักธรรมวินัยและหลักนิติธรรม การวางกฎหมายที่ดีต้องไม่ละเมิดศรัทธา และไม่ปล่อยให้วินัยกลายเป็นช่องว่าง กฎหมายควรช่วยประคับประคองศาสนา ไม่ใช่ควบคุม

บทวิเคราะห์บทบัญญัติกฎหมายไทย

สถานะของพระภิกษุตามกฎหมายไทยในเรื่องทรัพย์สินและมรดก พระภิกษุยังคงมีสถานะเป็นบุคคลธรรมดาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และสามารถมีสิทธิในทรัพย์สินทั่วไป เว้นแต่จะมีบทบัญญัติกำหนดไว้เป็นการเฉพาะ เช่น

1. มาตรา 1622 ห้ามรับมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมเว้นแต่ลาสิกขา ก่อนมาตรา 1622 วรรคหนึ่ง แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า พระภิกษุนั้นจะเรียกร้องเอาทรัพย์สินมรดกในฐานะที่เป็นทายาทโดยธรรมไม่ได้ เว้นแต่จะได้สึกจากสมณเพศ มาเรียกร้องภายในกำหนดอายุความ

กฎหมายนี้มีเป้าหมายชัดเจนในการ แยกสถานะพระภิกษุออกจากความผูกพันทางโลก โดยห้ามมิให้เรียกร้องสิทธิมรดกในฐานะญาติ อย่างไรก็ตาม ยังคงเปิดช่องให้รับพินัยกรรมได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เจตนารมณ์ของเจ้ามรดกยังได้รับความเคารพ ในทางนิติศาสตร์อาจมีคำถามว่า การจำกัดสิทธิในมรดกของพระภิกษุเช่นนี้ ขัดกับหลักความเสมอภาคทางกฎหมายหรือไม่ ตามรัฐธรรมนูญ ม.27 ซึ่งรับรองว่า บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย การจำกัดสิทธิดังกล่าวจึงต้องมีเหตุผลชัดเจนและไม่เกินสมควร

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5587/2543 ได้วางหลักว่า หากพระได้รับทรัพย์โดยการให้โดยเสน่หา มิใช่มรดกโดยตรง ก็สามารถถือครองทรัพย์นั้นได้ ไม่ขัดมาตรา 1622 กรณีนี้แสดงให้เห็นว่าการตีความมรดก ต้องพิจารณาลักษณะของทรัพย์และเจตนาในการให้เป็นสำคัญ

2. มาตรา 1623 ทรัพย์ที่ได้มาในระหว่างสมณเพศตกเป็นของวัด กำหนดให้ทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างสมณเพศ ตกเป็นของวัดโดยอัตโนมัติเมื่อพระภิกษุมรณภาพ

เมื่อพระภิกษุนั้นถึงแก่มรณภาพ ให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น เว้นแต่จะได้จำหน่ายไปในระหว่างชีวิตหรือโดยพินัยกรรม วิเคราะห์ มาตรา 1623 มีลักษณะเป็นกฎหมายพิเศษเฉพาะบุคคล ซึ่งวางหลักให้ทรัพย์สินที่พระได้มาในระหว่างบวช มิใช่ตกเป็นมรดก แต่ตกเป็นของวัดประเด็นที่ยังมีข้อถกเถียง ได้แก่

ก. วัดที่เป็นภูมิลำเนา จะตีความอย่างไร ? (วัดเกิด, วัดจำพรรษา, หรือวัดสังกัดสุดท้าย)

ข. วัดถือเป็นทายาทโดยธรรมหรือเป็นเพียงผู้รับผลประโยชน์ตามกฎหมายพิเศษ?

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2370/2529 ระบุว่า พินัยกรรมที่พระทำเพื่อยกทรัพย์ให้บุคคลอื่น ไม่มีผล หากทรัพย์นั้นได้มาในระหว่างสมณเพศ เพราะขัดมาตรา 1623 ซึ่งเห็นความเข้มงวดของบทบัญญัตินี้ และการปกป้องไม่ให้ทรัพย์ของพระตกไปเป็นของบุคคลภายนอกโดยไม่เหมาะสม (ศาลฎีกา, 2529)

3. มาตรา 1624 ทรัพย์สินก่อนบวช ไม่ตกเป็นของวัด

ยืนยันสิทธิในทรัพย์สินที่ได้มาก่อนอุปสมบท ภาษานี้วางหลักว่า ทรัพย์ที่พระมีอยู่ก่อนบวช ยังคงเป็นกรรมสิทธิ์ของพระ และสามารถตกเป็นมรดกแก่ทายาทโดยธรรม หรือจำหน่ายได้โดยชอบ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1316/2544 ชี้ว่า หากพระสึกออกมาแล้วกลับไปบวชอีกครั้ง ทรัพย์ที่ได้รับมาก่อนการบวชใหม่นั้น ยังคงถือเป็นทรัพย์ก่อนบวช และไม่ตกเป็นของวัด บทบัญญัตินี้มีความจำเป็นเพื่อ ปกป้องสิทธิในทรัพย์สินเดิม และลดแรงจูงใจให้บุคคลหลีกเลี่ยงการบวช เพราะเกรงว่าจะเสียทรัพย์ให้วัดโดยอัตโนมัติ

แม้บทบัญญัติเหล่านี้มีเจตนารมณ์ดี แต่ยังมีข้อกังขาในแง่การตีความ เช่น กรณีที่พระได้รับรายได้ผ่านบัญชีธนาคาร หรือแพลตฟอร์มออนไลน์ ซึ่งยังไม่มีหลักเกณฑ์แยกแยะอย่างชัดเจน

ประเด็นภาษีอากร : ภาษีมรดกและการให้โดยเสน่หา

พระราชบัญญัติภาษีการรับมรดก พ.ศ. 2558 และประมวลรัษฎากร มาตรา 42(17) (พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 10), 2496) กำหนดการยกเว้นภาษี ให้แก่การรับมรดกจากองค์กรการกุศล และการรับโดยเสน่หาในบางกรณี แม้พระภิกษุไม่ต้องเสียภาษีในทางปฏิบัติ เนื่องจากรายได้ส่วนใหญ่เข้าข่ายการให้โดยเสน่หา แต่ยังไม่มีความชัดเจนในกรณี การได้รับเงินจากช่องทางออนไลน์ การถือครองบัญชีส่วนตัวของพระ และรายได้สะสมจำนวนมากเกินสมควร

ควรมีการกำหนดแนวปฏิบัติร่วมระหว่างกรมสรรพากรกับสำนักงานพระพุทธศาสนา เพื่อแยกประเภททรัพย์สินที่ต้องเสียภาษี และทรัพย์สินยกเว้นให้โดยชัดเจน เพื่อความโปร่งใส และป้องกันการแสวงหาประโยชน์

ความสอดคล้อง/ขัดแย้งระหว่างกฎหมายกับพระธรรมวินัย พบว่า กฎหมายแพ่งและภาษีไทยมีความพยายามสอดคล้องกับหลักวินัย เช่น การห้ามถือครองเงินหรือรับมรดกอย่างไถ่ในหลายกรณี กฎหมายห้ามแต่การบังคับใช้หละหลวม ขณะที่พระธรรมวินัย เน้นสติและจริยธรรมส่วนบุคคลมากกว่าบทลงโทษทางโลก ประเด็นนี้ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างกฎหมายที่เขียนไว้กับความเป็นจริงในสังคมสงฆ์

เปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ

1. ประเทศศรีลังกานั้นใช้กฎหมาย Buddhist Temporalities Ordinance จัดตั้งผู้ทรงธรรมสิทธิ (Trustee) บริหารทรัพย์สินวัดแบบรัฐควบคุม
2. ประเทศเนปาลนั้นใช้ระบบ Guthi ซึ่งเป็นกลไกจารีตคล้ายทรัพย์สินโดยชุมชนท้องถิ่น ควบคุมทรัพย์สินศาสนาโดยไม่จำกัดสิทธิของพระโดยตรง
3. ประเทศไทยนั้นไม่มีระบบ trustee อย่างเป็นทางการ และยังขาดแนวทางแยกประเภททรัพย์สิน เช่น ทรัพย์สินส่วนตัวของพระ, ทรัพย์สินเพื่อกิจสงฆ์, หรือทรัพย์สินวัด

ในมุมมองเปรียบเทียบศรีลังกาใช้ระบบกฎหมายเฉพาะด้านศาสนสมบัติภายใต้ Buddhist Temporalities Ordinance ซึ่งจัดตั้ง Trustee ควบคุมและตรวจสอบทรัพย์สินวัดโดยตรง ซึ่งช่วยลดข้อพิพาทและสร้างธรรมาภิบาล ในขณะที่เนปาล แม้ไม่มีกฎหมายเฉพาะแต่ใช้ระบบ Guthi ที่เป็นทรัพย์สินศาสนาประเพณีของชุมชนในการดูแลทรัพย์สินวัดด้วยระบบจารีต

วิเคราะห์เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย

ประเทศไทยยังไม่มีทั้งทรัพย์สินและระบบควบคุมอย่างเป็นระบบ ทรัพย์สินที่ควรเป็นส่วนรวมตามเจตนาของผู้บริจาคหรือของพระภิกษุ อาจกลายเป็นข้อพิพาทระหว่างวัดกับทายาท หรือแม้แต่ภายในคณะสงฆ์เอง อีกทั้งการตีความของศาลฎีกาในหลายคดี เช่น คดีที่ 2370/2529 และ 1316/2544 ยืนยันหลักการว่ากฎหมายต้องเคารพทั้งเจตนารมณ์ของพระภิกษุและเจตนาของรัฐในการคุ้มครองสมณสาธูป ซึ่งเป็นท่าทีที่สอดคล้องกับหลัก Proportionality หรือความสมดุลในการจำกัดสิทธิ ตามแนวรัฐธรรมนูญ มาตรา 26-27 แม้กฎหมายไทยมีเจตนาคิดแต่ยังขาดเครื่องมือควบคุมที่ชัดเจน (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ว่าด้วย สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย, 2560)

การเปรียบเทียบกับประเทศพุทธอื่นชี้ให้เห็น ทางเลือกในการออกแบบระบบที่ทันสมัยกว่ากฎหมายลายลักษณ์อักษรเพียงอย่างเดียว อีกทั้งพระภิกษุไม่ควรถูกมองว่าไม่มีสิทธิแต่ควรมีระบบที่เคารพความเป็นสงฆ์และรักษาทรัพย์สินของศาสนาในทางที่เหมาะสม

ดังนั้น จำเป็นต้องมีการปรับปรุงถ้อยคำในบทบัญญัติกฎหมายแพ่ง มาตรา 1623 ให้ชัดเจนเรื่อง วัดที่เป็นภูมิลำเนาและมีการจัดทำแนวปฏิบัติร่วมระหว่างสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และกรมสรรพากร เพื่อแยกแยะประเภททรัพย์สินอย่างเป็นระบบ

ก. จัดทำคู่มือร่วมว่าด้วยการแยกแยะทรัพย์สินส่วนตัว ทรัพย์สินเพื่อกิจสงฆ์และทรัพย์สินดิจิทัล เพื่อใช้เป็นแนวทางให้กับวัดทั่วประเทศ

ข. พัฒนาระบบบัญชีวัดแบบดิจิทัล ที่วัดต้องใช้เพื่อตรวจสอบเส้นทางทรัพย์สินที่ได้รับจากพระที่มรณภาพ หรือจากผู้บริจาค

ค. ให้พระภิกษุสามารถยื่นแบบฟอร์มแสดงความประสงค์ล่วงหน้าว่า ทรัพย์สินใดต้องตกแก่ทายาท หรือตกแก่สงฆ์ เพื่อให้กฎหมายเคารพเจตนา

นอกจากนี้ ต้องมีการส่งเสริมให้พระภิกษุจัดทำพินัยกรรม เพื่อระบุเจตนาในการให้หรือจำหน่ายทรัพย์สินก่อนมรณภาพ และใช้เทคโนโลยี เช่น ระบบบัญชีดิจิทัล หรือ QR Code ตรวจสอบรายการวัด เพื่อความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือในภาคสงฆ์

แม้ประเทศไทยจะมีบทบัญญัติทางกฎหมายที่พยายามกำกับการถือครองทรัพย์สินและสิทธิในมรดกของพระภิกษุให้สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย แต่การขาดความชัดเจนในนิยามของทรัพย์สินที่ได้ในสมณเพศ และการไม่มีระบบควบคุมการจัดการทรัพย์สินวัดอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้เกิดช่องว่างในการตีความกฎหมาย ตามแนวคิด สิทธิในทรัพย์สินของ Locke (1690) การเป็นเจ้าของทรัพย์สินเป็นสิทธิธรรมชาติ แต่ในกรณีของพระภิกษุที่สมัครใจเข้าสู่สมณเพศ กฎหมายไทยได้ใช้วิธีจำกัดสิทธิดังกล่าวผ่านบทบัญญัติเฉพาะ (มาตรา 1622-1624) ซึ่งสะท้อนหลัก Legal Positivism ว่า สิทธิจะมีได้เพียงเท่าที่กฎหมายบัญญัติให้ (Hart et al., 1961)

อย่างไรก็ตาม ในบริบทปัจจุบันที่พระสามารถเข้าถึงช่องทางรายได้ดิจิทัล เช่น รายได้จาก YouTube, E-Donation หรือพร้อมเพย์ การตีความทรัพย์สินดังกล่าวว่าเป็นศาสนสมบัติยังไม่มีเกณฑ์ที่ชัดเจน ซึ่งอาจก่อให้เกิดข้อขัดแย้งระหว่างทายาทของพระภิกษุกับวัด

กรอบนิติธรรมเพื่อการจัดการทรัพย์สินของพระภิกษุในสังคมไทยสมัยใหม่

1. แนวคิดนิติธรรมเชิงสมณเพศ

องค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญจากการศึกษานี้ คือ แนวคิดนิติธรรมเชิงสมณเพศ ซึ่งเสนอให้กฎหมายไทยพัฒนารอบการตีความสิทธิในทรัพย์สินของพระภิกษุให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัย โดยมีใช้การบังคับใช้กฎหมายแบบแข็งตัว แต่ควรเน้นการตีความเชิงเจตนาและความเหมาะสมแห่งสัดส่วน เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างสิทธิในทางโลก และวินัยในทางธรรม

2. โมเดลสามมิติกฎหมายเพื่อพระภิกษุ

ได้พัฒนาโมเดลทางกฎหมายสามมิติเพื่อจัดการทรัพย์สินของพระภิกษุในบริบทสังคมยุคใหม่ ได้แก่

มิติที่หนึ่ง : กฎหมายแพ่งและภาษีอากร

ปรับบทบัญญัติกฎหมายแพ่ง มาตรา 1622-1624 โดยเฉพาะถ้อยคำว่า วัดที่เป็นมูลนิธิ และจัดทำแนวปฏิบัติร่วมระหว่างสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและกรมสรรพากร แยกแยะทรัพย์สิน: ส่วนตัว/สงฆ์/ดิจิทัล

มิติที่สอง : กฎหมายทางพระพุทธศาสนา

ส่งเสริมให้พระภิกษุจัดทำพินัยกรรม หรือแบบแสดงเจตจำนงล่วงหน้าที่สอดคล้องกับวินัยสงฆ์ และออกแบบแบบฟอร์มและระบบการยืนยันเจตนาเชิงดิจิทัล

มิติที่สาม : เทคโนโลยีทางการเงิน

จัดทำบัญชีวัดดิจิทัล (Digital Temple Ledger) และใช้เทคโนโลยี เช่น QR Code, E-Donation, API ตรวจสอบแหล่งที่มาทรัพย์สิน เพื่อเพิ่มความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือ

3. องค์กรควบคุมรูปแบบใหม่ : คณะกรรมการกรรมสิทธิ์สงฆ์แห่งชาติ

เสนอการจัดตั้งองค์กรใหม่ในรูปแบบ hybrid ระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ ทำหน้าที่

- ตรวจสอบรายการทรัพย์สินจากพระภิกษุที่มีรณภาพ

- ตรวจสอบความถูกต้องของพินัยกรรม

- ให้คำแนะนำวัดในการวางระบบบัญชีและการบริหารทรัพย์สินให้ถูกต้องทั้งทางกฎหมายและพระธรรมวินัย

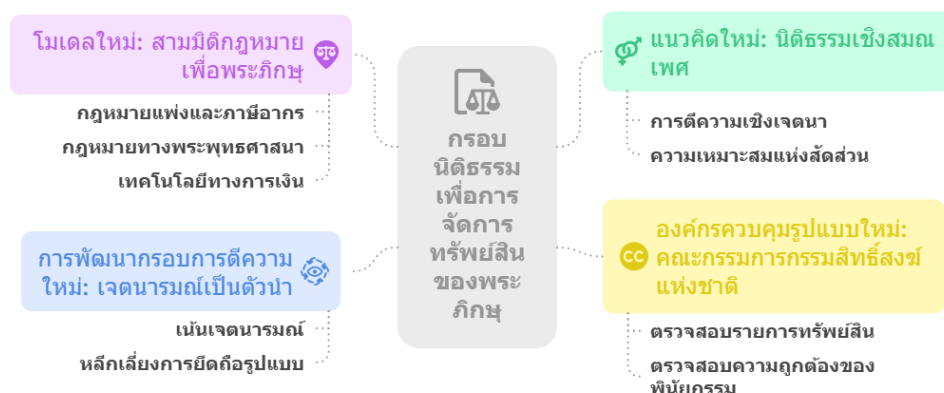
4. การพัฒนารอบการตีความใหม่เจตนารมณ์เป็นตัวนำ

แนะนำให้ศาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตีความกรณีพิพาทเกี่ยวกับทรัพย์สินพระภิกษุ โดยเน้นเจตนารมณ์ของผู้ถือสมณเพศเป็นหลัก มากกว่าการยึดถือรูปแบบเอกสารหรือรูปแบบทรัพย์สินอย่างตายตัว

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่นี้เสนอให้กฎหมายไทยพัฒนาไปสู่นิติธรรมเชิงสมณเพศซึ่งรวมพลังจากกฎหมายแพ่ง กฎหมายศาสนา และเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อสร้างระบบจัดการทรัพย์สินของพระภิกษุที่เคารพทั้งเจตนารมณ์ ความโปร่งใส และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นการวางรากฐานสู่การปฏิรูปเชิงระบบเพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในโลกยุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน

กรอบนิติธรรมเพื่อการจัดการทรัพย์สินของพระภิกษุ

ภาพที่ 1 กรอบนิติธรรมเพื่อการจัดการทรัพย์สินของพระภิกษุ

จากภาพที่ 1 มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

กฎหมายที่ดีไม่ใช่กฎหมายที่ควบคุมพระ แต่เป็นกฎหมายที่เข้าใจสมณะแล้ว ประคับประคองศาสนาไว้ด้วยนิติธรรม ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมใน 3 ระดับ คือ ระดับนโยบาย ระดับปฏิบัติ และระดับวิชาการ/งานวิจัย ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย (Policy Recommendations)

1.1 การแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้ชัดเจน รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยเฉพาะมาตรา 1622-1624 เพื่อขจัดข้อสงสัยและความคลุมเครือในการตีความ และควรบัญญัติอย่างชัดเจนว่าวัดมีสถานะเป็นผู้รับ

มรดกในฐานะพิเศษ (Special Statutory Beneficiary) หรืออาจระบุไว้ในมาตรา 1629 เพิ่มเติม เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายมีความชัดเจนและไม่เป็นปัญหาในการตีความต่อไป

1.2 การสร้างกลไก Trustee หรือคณะกรรมการทรัพย์สินวัด เสนอให้รัฐและมหาเถรสมาคมพิจารณาจัดตั้งระบบ Trustee หรือคณะกรรมการกลางที่มีอำนาจหน้าที่กำกับดูแลทรัพย์สินของวัดหรือทรัพย์สินที่พระภิกษุได้รับระหว่างสมณเพศ เพื่อให้เกิดความโปร่งใสและตรวจสอบได้ อันจะเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือและรักษาศรัทธาของประชาชน

2. ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติ (Practical Recommendations)

2.1 การจัดทำแบบฟอร์มพินัยกรรมเฉพาะสำหรับพระภิกษุ ควรมีการจัดทำแบบฟอร์มพินัยกรรมเฉพาะสำหรับพระภิกษุ ที่มีคำแนะนำเกี่ยวกับข้อกฎหมายและการจัดการทรัพย์สินอย่างเหมาะสม เพื่อให้พระภิกษุสามารถแสดงเจตจำนงเกี่ยวกับทรัพย์สินของตนได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย และหลีกเลี่ยงปัญหาการตีความภายหลังมรณภาพ

2.2 การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการทรัพย์สินวัด เสนอให้มีการพัฒนาระบบสารสนเทศ (Digital Asset Management) สำหรับวัด เพื่อบันทึกรายการทรัพย์สินที่ได้รับบริจาค รวมถึงทรัพย์สินที่ตกแก่วัดตามกฎหมายอย่างเป็นระบบและโปร่งใส สามารถเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะ เพื่อให้ประชาชนสามารถตรวจสอบได้และป้องกันการทุจริตหรือการใช้ทรัพย์สินวัดผิดวัตถุประสงค์

สรุป

กฎหมายกับจิวร มิใช่โลกสองใบ การศึกษานี้จึงนำเสนอกรอบความคิดใหม่ที่เรียกว่า นิติธรรมเชิงสมณเพศ ซึ่งเป็นแนวทางในการประสานระหว่างกฎหมายทางโลกกับหลักพระธรรมวินัย โดยเน้นการตีความกฎหมายอย่างเหมาะสมต่อบริบทของพระภิกษุในยุคสมัยใหม่ มิใช่การบังคับใช้กฎหมายอย่างแข็งตัว หากแต่คำนึงถึงเจตนารมณ์ความเหมาะสมแห่งสัดส่วน และความสอดคล้องกับวิถีสมณเพศ แนวคิดนี้เสนอให้สิทธิในทรัพย์สินของพระภิกษุพึงได้รับการยอมรับในกรอบจำกัดอย่างมีเงื่อนไขที่สอดคล้องกับพระวินัย อันสะท้อนถึงการพัฒนากฎวิธีทางกฎหมายที่ให้ความสำคัญกับสิทธิในธรรมควบคู่กับสิทธิทางกฎหมาย

จากการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบและประมวลปัญหาเชิงโครงสร้าง ได้พัฒนาโมเดลสามมิติทางกฎหมายเพื่อพระภิกษุ ได้แก่

1. มิติกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เสนอให้ปรับปรุงบทบัญญัติมาตรา 1622-1624 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยเฉพาะนิยามคำว่า วัดที่เป็นมูลำเนาให้ชัดเจน

และจัดทำแนวปฏิบัติร่วมกับกรมสรรพากรในการแยกแยะทรัพย์สินส่วนตัว ทรัพย์สินเพื่อ
กิจสงฆ์ และทรัพย์สินดิจิทัล

2. มิติกฎหมายทางพระพุทธศาสนา สนับสนุนให้พระภิกษุจัดทำพินัยกรรมหรือ
แบบแสดงเจตจำนงล่วงหน้า โดยมีกลไกยืนยันความประสงค์ที่สอดคล้องกับวินัยสงฆ์

3. มิติเชิงเทคโนโลยีทางการเงิน พัฒนาระบบบัญชีวัดดิจิทัล (Digital Temple
Ledger) และระบบตรวจสอบรายรับผ่านเทคโนโลยี QR Code และ API เพื่อเพิ่มความ
โปร่งใสและความน่าเชื่อถือในภาคสงฆ์

แนวทางการจัดตั้งองค์กรกำกับเฉพาะรูปแบบใหม่ภายใต้ชื่อว่า คณะกรรมการ
กรรมสิทธิ์สงฆ์แห่งชาติ ซึ่งเป็นกลไก Hybrid ระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ ทำหน้าที่กำกับดูแล
ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับพระภิกษุ ตรวจสอบพินัยกรรม และให้คำแนะนำด้านกฎหมายกับ
วัดทั่วประเทศ โดยเฉพาะการใช้เทคโนโลยีเพื่อให้เกิดความโปร่งใสในการบริหารจัดการ
ทรัพย์สิน และเสนอให้ใช้กรอบการตีความที่ยืด เจตนารมณ์เป็นตัวนำ แทนการยึดถือตัวบท
อย่างตายตัว โดยเฉพาะในกรณีพิพาทเกี่ยวกับทรัพย์สินหรือพินัยกรรมของพระภิกษุ
เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมตามเจตจำนงของผู้ถือสมณเพศ แนวคิดนิติธรรมเชิงสมณเพศ
จึงเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ผสมผสานกฎหมายแพ่ง กฎหมายศาสนา และเทคโนโลยี เข้าด้วยกัน
เพื่อออกแบบระบบกฎหมายที่ไม่เพียงตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล แต่ยังคง
รักษาหลักศรัทธา ความโปร่งใส และความยั่งยืนของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยไว้ได้อย่าง
สมดุล เพราะผ้าเหลืองนั้นบาง...แต่แบกรับความคาดหวังของศีลธรรมทั้งชาติ

เอกสารอ้างอิง

- กรมสรรพากร. (2509). *กฎกระทรวง ฉบับที่ 126 ออกตามความในประมวลรัษฎากร
ว่าด้วยการยกเว้นเงินได้*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 10). (2496, 9 กุมภาพันธ์).
ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 70 ตอนที่ 12. หน้า 14-17.
- พระราชบัญญัติภาษีการรับมรดก. (2558, 5 สิงหาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 132 ตอน
ที่ 6 ก. หน้า 1-10.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ว่าด้วย สิทธิและเสรีภาพของปวงชน
ชาวไทย. (2560, 6 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก. หน้า 8.
- ศาลฎีกา. (2529). *คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2370/2529*. สืบค้น 4 เมษายน 2568, จาก
<https://deka.in.th/view-103955.html>

- _____. (2543). คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5587/2543. สืบค้น 4 เมษายน 2568, จาก <https://deka.in.th/view-66217.html>
- _____. (2544). คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1316/2544. สืบค้น 4 เมษายน 2568, จาก <https://deka.in.th/view-91311.html>
- สำนักงานกิจการยุติธรรม. (2563). พระภิกษุมีสติธิได้รับมรดกหรือไม่. สืบค้น 2 มีนาคม 2568, จาก <https://justicechannel.org/read/monks-inheritance>
- Gellner, D. N. & LeVine, S. (2007). *Rebuilding Buddhism: The Theravada movement in twentieth-century Nepal*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hart, H. L. A. et al. (1961). *The Concept of Law* (3rd edn.). Oxford: Oxford University Press.
- Locke, J. (1690). *Two treatises of government*. London: Awnsham Churchill.
- Ralapanawa, M. (2017). *Bauddha Vihāradevālagam Pannatā* (Buddhist Temporalities Ordinance). Colombo: Sarasavi Publishers.